

С Т А Н О В И Щ Е

от проф. д-р ВЕСЕЛИН КОСТОВ ЯНЧЕВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител на дисертационния труд

на БОЯН ИВАНОВ ЖЕКОВ

на тема „СЪВЕТИЗАЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ 1944–1948 г.“

за придобиване на научна и образователна степен „доктор“

професионално направление 2.2. История и археология

Боян Жеков е възпитаник на старозагорската езикова гимназия и на Историческия факултет на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, където през 2013 г. завършва с отличен успех магистърска програма „Модерна България: държава и общество в края на XIX и началото на XXI век“. От времето на следването му в Университета е и изявената му пристрастност към военно-политическата тематика, която е демонстрирана в магистърската му теза, разглеждаща мястото, което заема българската армия в „изграждането на военното лице на Източния блок“ през периода 1947–1956 г. От 2014 г. той е редовен докторант в катедра История на България.

Съвсем логично бе неговото желание да продължи научните си дирения във вече избраното направление, но тръгвайки от началото, от политическата трансформация през септември 1944 г. и нейните проявления и отражения в армията и в офицерския корпус. Така се стигна до формулирането на темата на

дисертационния му труд – „Съветизацията на Българската армия“. Другите основни мотиви произтичаха от факта, че този проблем, в своята същност, бе слабо засегнат от родната историческата наука, въпреки че има фундаментално значение при обяснението не само на чисто военните, но и на политическите и обществени процеси в България след 9 септември. Що се отнася до горната хронологическа граница, първоначално, следвайки логиката на вътрешнополитическото развитие, тя бе 1956 г., но огромният документален материал и най-вече интензивността и сложността на проблема наложиха ограничаването ѝ до 1948 г. Тогава завършва първата и най-остра фаза на съветизация на българската армия и тази горна граница докторантът убедително защитава в своето изследване.

С присъщата си методичност, отговорност и педантичност Б. Жеков посвети много време и усилия, за да издири и въведе в научно обръщение неизползвани до момента документални материали от фондовете на ДВИА – В. Търново, ЦДА, НА на БАН, Архива на Комисията по досиетата (АКРДОПБГДСРСБНА), 16 регионални архива, Академичната библиотека на ВА „Г. Ст. Раковски“, както и от чуждестранни, предимно руски, но и западни архивохранилища. В работата широко са използвани вече публикувани документи, дневници, спомени, мемоари на съвременници и периодичен печат от това време. Докторантът в детайли познава и си служи със съществуващата родна и чужда историография, свързана както с предмета на изследване, така и с целия исторически контекст, военен и дипломатически, на Втората световна война и на следвоенните години. Подходът му към постигнатото от неговите предшественици е уважителен, изпълнен с респект, но и с обективност и критичност, подплатена с професионална вещина и компетентност.

Много добро впечатление прави теоретичният и задълбочен подход на Б. Жеков към ключовите понятия, с които борави в дисертационния труд – армия и съветизация. Освен че дава определение за същността и предназначението на армията в държавата, в първа глава той представя една сбита, лаконична, но изключително прецизна характеристика на основните процеси, които протичат в българското общество и във военните среди от началото на Втората световна война и които са в основата на събитията от 1944–1948 г. И още нещо – в тази част докторантът не се задоволява с преразказ на общоизвестни факти, а прави свой прочит и интерпретация. Дадено е и определение на понятието „съветизация,“ като функция на политиката на Сталин за продължаване на социалистическата революция и налагане на съветския модел на държавно-политическо устройство в окупираните от съветската армия територии. Определени са етапите, през които процесът преминава и основните му характеристики.

От тези изходни позиции са определени и аргументирани основните цели на изследването – да бъде представена и анализирана ролята на съветския фактор в развитието на българската армия от 1944 г. до 1948 г., политическата чистка в офицерския корпус и създаването на нов такъв, служещ на интересите на Съветския съюз и на Българската комунистическа партия.

Основното изложение е структурирано в три глави и протича в един трипластов разказ. Проследява се участието на българската армия в ключови събития за периода 1944–1945 г. (преврата на 9 септември, заключителната фаза на Втората световна война), позициите, целите и мерките на вътрешните и външни фактори, заинтересовани от нейната съдба, и на трето място развоя на чисто кадровите и организационни процеси в нея. Убедително е открояна доминиращата и контролна роля на съветския фактор и подчинената,

изпълнителна роля на Българската комунистическата партия при преустройството и съветизацията на армията.

Дисертационният труд е написан във висок научен стил, без заемки и плагиатство. Направените изводи и заключения в него са логични и обосновани. Приложеният автореферат отговаря на изискванията, а посочените научни приноси са обективни, но непълни. Множество са проблемите, по които Б. Жеков представя нов фактологичен материал, принципно нова интерпретация или в значителна степен коригира вече наложена такава – „несъстоялото се примирие“, ролята на войската в софийския „заговор“ и утвърждаването на властта в провинцията, „неотечествения характер“ на българското участие в антихитлеристката война, дейността на Съюзната контролна комисия и др. Но безспорно най-големият принос на автора е в разкриването на бруталната саморазправа, безпрецедентния терор, масовите убийства без съд и присъда на българското офицерство и кадровия волунтаризъм при изграждането на новата „народна“ армия. За първи път той, на базата на автентични документи, стига да заключения, които са впечатляващи – само през септември-октомври 1944 г. 82% от офицерския корпус е репресиран, а общо до 1948 г. от армията отпадат 74% от офицерите, заварени на 9 септември, или 3 400 души.

Боян Жеков е участник в множество национални и международни научни конференции и има редица сериозни публикации в научни списания и сборници, които значително превишават изисквания минимум. Неговите сериозни научни възможности, широка историографска осведоменост, способността му да обработва и синтезира значителен по обем фактологически материал, да конструира многопластов разказ, да формулира и отстоява собствени тези, както и качествата на представения дисертационен труд ми

дават основания убедено да подкрепя да му бъде присъдена образователна и научна степен „доктор по история“.

София

25 август 2022 г.

проф. д-р В. Янчев